

AZ EMBER

GÖNDÖR FERENC POLITIKAI HETILAPJA

Öt évvel a forradalom után, sok száz politikai bebörtönzött és — 25 szociáldemokrata képviselő van Magyarországon!

Veér Imre Az Emberhez

— Levél a szerkesztőhöz —

Kedves harcos társam,

mély, belső megindulással írom Hozzad e sorokat, ki a börtön kénytelen passzivitását a harcos emigráns tevékenységével cserélem fel. „Az Ember“-re, a Te bátor és férfias tevékenységedre még a kommün idejéből úgy emlékszem, hogy Neked volt a kevesek közül legtöbb morális bátorságod, hogy a bolsevik terror gazdaságaival haláltmegvető elszántsággal szálltál szembe.

Nem csodálkozom tehát, hogy emigrációba kerültél. Hiszen a „konszolidáció“ ötödik évében kerültem emigrációba én is, kinek csupán az a bűne volt, hogy republikánus mertem lenni a királytalan királyságban. A republikánusnak odahaza egyetlen szószeke a vádoltak padja. Börtönbe juttatott a reakció korlátoltsága, hogy megtegye a legnagyobb eszmei szolgálatot. A börtön

kiáltja az igazságtalanságot, melyet az ember jogai ellen követtek el. A szabadság eszméjének a bitó és a börtön el nem némitható kiáltásai.

A jelszavas politikának abban az undorító világában, hol az eszmékkel, mint vásári rongyokkal kereskednek, példaadás kellett az eszme iránt való hűség alázatára. „Les peuples sont nus par a qui est visible.“

Ezért vállaltam a börtönt. Az igazság hirdetőinek Prytancionja a börtön. Abban a kriptabörtönben, Szekszárdon, véres kísértetek bolyongtak. Nekem nem félelmetes, inkább panaszkodó, csöndes és reménytelen meggyilkoltak.

Egyik rab-írnok becsempészett cellámba egy fegyhazi törzskönyvi kivonatot. Rendes aktaszámmal iktatott nevek és életrajzi adatok voltak rajta. A vádrovat kitöltetlen. Az ítéletrovat lakónikus rövidséggel közli: agyonlövetett!

— Kik ezek az emberek kérem szépen?

— Kommunistákként voltak itt, hangzott a felelet. — A fogalmazó ur, Kiss Ernő, azóta kapitány, a paróchiabeli káplán azóta plébános, egy főhadnagy, azóta százados, hurcolták ki őket innen, megásatták velük a sirjukat és kivégezték őket.

És elmesélték a tizenkilenc halott balladáját. A pincét, hol a vérfoltok ma is rozsdásodnak, a hosszú folyosón végigsikongó jalkiállításokat, Szovjet Marcsát, kinek a hasából kitaposták a gyereket, a rideg porkolábokat, kik megrettenve álltak félre az urak népitéletének inkvizíciós szcénái elől.

A megölték kísértetei a cella éjszakaijában panaszkodtak nekem. A kivégzettek listáján szereplő ügyvéd panaszolkodott, hogy itt súlyos perrendi sérelem történt. Őt nem bírói végzés alapján végezték ki, nem tudja, hová felebbezzen. A két Sapi-gyerek haptákban jelentette átlőtt szívvél és roncsolt koponyával, hogy ők háborus katonák voltak, vörös katonák lettek s

alásan jelentjük, beléptünk a fehér hadseregbe. Bizonyos Bertókné, a közhumor Szovjet Marcsája, valami gazdasági hivatal vezetője, maniákus ruháloszt, a lista szerint nagybajomi születésű, kereskedelmi érettségit tett nő, hét hónapos terhességgel, csuróm-vérben, meztelenül, puskatussal összezúzva, is egyre csak azt nyögi, hogy ő kommunista Jean d'Arc hősiességével vagy hisztériájával.

— Ne tessék a gyereket kitaposni a hasából, iszonyodtam a börtön éjszakai látomásától, mikor a csizmák a világhozatal műveletéhez fogtak. — Jaj, hiszen a gyerek nem kommunista, nem zsidó és nemzetgyilkos, még ébredő is lehet, hiszen még meg sem született s reszket anyja méhéből kibujni e véres világra.

Olyan lettem, mint a mesebeli Mirko királyfi. Félszemem szabadatlanul, hazám nyomoruságán, félszemem meg tiszta mosolygással tükrözi a jövőndőt. A jelent sirató szememben kialudt a fény. A börtön megölte azt a szervet, melynek fel kellett fognia a magyar nép nyomoruságát. Halott szemem sirját hordozom agyamban, emlékeztetőjét egy korszaknak, hol minden fény kialudt.

De él bennem a reszpublika hite. A demokrácia győzelmében való hit, mely az új Dánieleknek a tüzes kemencében balzsamos friss szél enyhülését hozza.

Böröm a Népszavával

Esztendő óta harcban állok a magyarországi szociáldemokrata párt vezetőségével és parlamenti frakciójával. Nem szívesen vállalt, nem könnyű, de sok lelki válsággal és mély fájdalommal járó háboru ez az én részemről, mert jelenti tökéletes elárultságomat és jelenti a hadbaszállást azok ellen, akikhez világnézleti vérrokonság és közősen vivott harcok és közösen vállalt megpróbáltatások felelhetetlen emlékei fűznek. És mégsem tehetek másként és mégis vállalom kell a magyarországi szociáldemokrata párt vezetősége ellen vivott elvi háborumnak minden lelki és eszmei velejáróját, minden fájdalmas melléktermékét. Vállalom kell, mert úgy érzem, hogy kötelességet teljesítek, amikor rámutatok arra, hogy az otthoni vezetőség nem teljesíti a forradalom üldözöttjeivel szemben való kötelességét. A bebörtönzöttekkel és az emigráltakkal szemben a huszonöt tagot számláló szociáldemokrata parlamenti frakció távolról sem mutatja azt a cselekvő szolidaritást, amelyet tőlük joggal elvárhatnánk. Lehet, hogy az öt esztendő számkivetés tulságosan keserűvé és bizalmatlanná tett bennünket, lehet, hogy ítéleteink

A hit a reszpublika gondolatában, mely szemem sajnó fájdalmát elszongatja borogató jóságával.

El kell indulnom az uton, hogy a magyar nép fájdalmát a világ színe elé hurcoljam. Hogy az emberiség ocsudó morális eszméletének tudatába véssem a szenvedő magyar népet. Hogy segítsem bukásából felemelkedésre.

Elő segítségkiáltás akarok lenni. A börtönből kitörő jajszó, mely félreveri az emberi lelkiismeret harangját. Küzdelmet akarok és nem megadásos gubbasztást egy börtönzughban. Egyetlen hatalmas feladat van előttem. Megszerezni a demokratikus népek rokonszenvét, megnyitni ezt a mérhetetlen gazdag erkölcsi forrást a magyar demokráciának, mely kivájjja a zsarnokság sziklafalát s kiszabadítja a szenvedő népet sziklabörtönéből.

A vatesek tüzes prófétaalkével fogok nyulni a vándorbohoz. Mint a thebai Teresiast a vakvezető, az Igazság vezet kezefogva az uton, mely a magyar köztársaság országába visz.

„Mindenajánokat kérvé-kérvék, tegyetek segítségemre az uton, mely hazafelé vezet, a demokratikus magyar köztársaságba. János evangéliuma írja: „Ti pedig szomorkodtok, de a ti keserűségetek örömmre fordul. Az asszonyok, mikor szül, fájdalma vagyon, mert eljött az ő órája. De mikor szüli az ő gyermekét, azután nem emlékezik meg a fájdalomról: mert örül, hogy Ember született a világra.“

Tudom, hogy a mi szenvedéstünk örömmre fordul. Ember fog születni Magyarországon.

Veér Imre

tékeny otthoni rétegei is. Ezért a bűnös-kért tehát aligha érdemeltük meg, hogy a „Népszavá“-ban valami névtelen svihák olyan módon rugdalhasson meg bennünket, mintahogy az valóban megtörtént. Nem lett volna szabad a „Népszavá“-nak közzétenni egy olyan levelet, melyben hazug módon igyekeznek lekicsinyelni az én, egyébként nagyon szerény személyemet és egyúttal megpróbálnak engem denunciólni a fehérek felé, hogy vigyázat, haza akarok menni és bizonyos polgári személyiségeket már meg is kértem az ügyemben. Az előttem óvatosan hazaemigráló férfiak közül többen megkérték bizonyos polgári személyeket, én egyelőre nem kértem meg senkit, de nem fogom szégyelni, ha egyszer erre rákérülne a sor. Hiszen, ha én arra várok, amíg a pártvezetőség fog lépéseket tenni érdekében, azt hiszem, nagyon öreg ember leszek és nehézkesen fogok tipegni a Ringen. De hazugság, mondom, hogy én bárkit megkértem volna és különben is nem vagyok naiv és nem élek illúziókban a saját nehézsúlyu helyzetemet illetően, hiszen én öt esztendő óta egyebet sem teszek, minthogy elrontom az otthoni hatalmasokkal a dolgomat — párton belül és párton kívül — és ugyancsak eltörleszölöm a hazafelé vezető utamat. Felesleges tehát aggódní, én nem igen kerülök hamarosan haza Budapestre.

Nem egészen igazságos dolog az sem, hogy a „Népszavá“-ban engem minden jött-ment levélíró felelőtlenül leköpdöshet. A magyar munkásságot és annak emlékező tehetőségét sem szabad annyira lebecsülni, hogy ezt csakugy meg lehessen cselekedni. Hiszen a magyar munkásság bizonyára emlékszik még arra, hogy hosszú esztendőknél kereszttül a „Népszavá“-nak nem a legutolsóbbrendű cikkei alatt és fölött olvasták az én igénytelen nevetem és sohasem volt oka miattam röstelkedni a „Népszava“ redakciójának. Szabad talán arra emlékeztetnem, hogy az én nevem Magyarországon még az ellenséges világnézet táborában is, az újságírói tisztesség és a becsület fogalmával volt azonos. A magyar sajtóban kivivott különleges pozícióm bizonyára nem utolsó sorban köszönhettem annak, hogy fedhetetlen újságírói működésemmel még az ellentáborból sem ért soha a gyanúsításnak az árnyéka sem. Őt esztendő óta a legexponáltabb és a legkipécézettebb ellenfele vagyok idekint a kurzussajtónak és még a kurzushirlapírók sem vetemedtek soha arra, hogy bármilyen konkrét vádakodással lépjenek fel ellenem. Általános szolamokkal igyekeztek piszkolódni ellenem, de a becsületemet nem igen próbálták érinteni, még azt sem mondhatom, hogy kitaláltak rólam valami hazugságot, vagy hogy megrágalmaztak volna. Amikor tehát még az ellenséges tábor sem kísérel meg az én tiszta újságíróitollam kompromittálását, akkor joggal érint engem fájdalmasan és nem ok nélkül út szíven az, hogy éppen a „Népszava“ hasábjain adatik mód valami senkiházinak az én meggyanúsításomra. Igaz, hogy a „Népszava“ a saját jószántából helyreigazította rész-

ben az ellenem való méltatlan kirohantást, de jóvátenni és elfeledtetni azt, ami történt, nem igen lehet.

Nem akarok sokáig vesztegelni az én bánatos magánügyemnél, amely akármilyen nehéz érzéseket okozott is nekem, azért mégis csak ki fogom heverni valahogy. Nem lelt volna azonban őszinte dolog, ha úgy tettem volna, hogy engem nem érdekel az, amit a „Népszavá”-ban írknak felőlem, mert igenis, hogy érdekel és nem röstellem bevallani, hogy Magyarországon körülbelül az az egyetlen hely, ahonnan igaztalanul bár, de mégis csak meg lehet engem sebezni. Amde ne vigyük mellékvágányra a dolgot és ne fullasszuk bele egy magánérzékenységi vízenyos epizódjába, a sorsdöntően komoly és nehéz problémát, amiről szó vagyon. Mert mégsem az a fontos, hogy a „Népszavá”-ban ki és mikor haraphat a lábikrámba és nem az a lényeges, hogy igazat ír-e vagy hazudik-e az illető csekély személyemről és nem is az a perdöntő, hogy én milyen legény vagyok, hogy van-e jussom vagy illetékeségem az otthoni pártvezetőség és parlamenti frakció kritizálására, hanem az a lényeges, hogy vajjon igaz-e az, amivel ezt a pártvezetőséget és ezt a parlamenti frakciót vádolom: igaz-e, hogy a bebörtönzöttekkel és az emigráltakkal szemben nem teljesíti azt a kötelességet, amelyet joggal várnánk el tőle. Ez pedig fájdalom, igaz, az én legmélyebb meggyőződéseim szerint mindenesetre az és ahelyett, hogy az én ítélkezési jogosultságomat vitatnánk, minden energiát és minden tettekkésziséget mégis csak arra kellene fordítani, hogy a szociáldemokrata párt otthoni vezetősége ötesztendő pokoliszenvedéseiből igyekezzék végre kimenteni a börtönlakókat és az emigráltakat. Ez a lényeg.

Göndör Ferenc

Magyar republikánusok nagygyűlése Párisban

Párisban az októberi forradalom eszméiért lelkesülő magyarok megalakították a „franciaországi magyar emberi és polgári jogokat védő ligát”. Ez a liga a hó 27-én nagyszabású gyűlést tart, amelyen a világhírű francia államférfiak sorában a külföldi jelesek legkiválóbbjai fognak megjelenni. A magyar emigráció vezető férfiainhoz a következő meghívót intézték a liga vezetői:

„Eltárs! A Franciaországban élő s az októberi forradalom eszméiért is lelkesülő magyarok felismerve a tömörülés nagy jelentőségét, a legbecesebb emberi jogokat véres terrorral eltipró reakció leküzdésére Párisban a hó 24-én megalakították a franciaországi magyar emberi és polgári jogokat védő ligát. A liga irányításán a dicső októberi forradalom magas szelleme uralkodik s célkitűzésünk felé a szabadságban és a humanizmusba vetett tántoríthatatlan hitünk vezérel. Szent meggyőződésünk, hogy a magyar liga emberszeretettel áthatott működése az idegenbe szakadt, kiüldözött magyar testvéreink minden támogatást nélkülöző szomorú sorsán nyihetni fog tudni, hivatásának eredményei által az eljövendő új Magyarország erkölci alapköve lesz.

A nagy francia liga a magyar liga ügyét teljesen magáévá tette, a szeptember utolsó vasárnapján tartandó monstre gyűlés rendezését vállalta, biztosítva francia vezérpolitikusok, nevezetesen: Justin Godard, Paul Painlevé, General Sarraill, Herold, Buisson Aulard, Basch Bougle, Mme. Severine, Mme. Menard Dorian, Renaudel részvételét s a nagy gyűlésre a Salle de Societes Savant dísztermet ajánlotta fel azzal a kifejezett óhajjal, hogy ezen a gyűlésen a francia politikusoknak alkalmuk legyen a magyar népköztársaság üldözött vezérferfiival kezét szorítani.”

Eltárs, midőn a francia liga felsorolt támogatásának biztos birtokában tisztelettel arra kérjük, hogy a nagygyűlésen személyesen megjelenni méltóztatás, egyben mi objektív tényekből merített bizalommal megszámlálhatatlan lelkes tömegek megjelenését biztosítjuk. Atérezve a gyűlés sorsdöntő jelentőségét, feltétlen hisszük, hogy elvtárs megjelenésére bizton számíthatunk. A magyar liga megalakulását bejelentettük, illetve a gyűlésen való megjelenésre felkértük Károlyi Mihály elnököt, Jászi, Hock, Szende, Garami, Kunfi elvtársakat.

Paris, 1924. augusztus 28.

A magyar liga vezetősége:
Kovács Imre ügyvezető elnök.

Még néhány aláírás szerepel a liga vezetősége részéről a gyűlésre szóló meghívón, amelyre a bécsi emigrációból

számosan készülődnek és amely jelentős eseménye lesz a Franciaországban élő magyaroknak.

Fogságom és menekülésem

Írta: Veér Imre

Három lépés széles és hat lépés hosszú cella magasan fekvő rácsos ablakkal. Ha az ember az ágyra feláll, szemközt sárgafalat lát lélekien rostélyablakokkal. Lenn giz-gazzal felvert kis udvar, négyszögű, mint odafenn az ég. Elhagyatott nyiszorgó kut van benne. Madár sem repül ide. A falakon drótkerítés.

Régen hét órakor a rabok ritmikus lábdobogását hallani az udvar kőkockáján. Egyenként mennek sorban, egymásután, monoton lépésekkel. Idefenn úgy hallszik, mintha valaki göröngyöket dobálna egy koporsóra. Mintha mindannyian sárga lárvát hordanának. Arcukon a tüdővész és a természetellenes élet fakósága.

Cellám az épület magános jobbszárnyában volt. Lakatlan, fűthetetlen és szellős hely. A fűtőtest tíz éve elromlott. Télviz idején, január 7-én dugtak ide. Cellám vasajtáján kémlelőlyuk volt, hol Kozacsek, az ügyészségi elnök leskelődött be rajta. Cellám nappal nyitva volt, de egy szűk kis folyosóra nyílt, mely mindkét oldalán le volt zárva. Ez volt az Államfogház. Emberemlékezet óta sem volt itt államfogház.

Ide dugtak egy félreeső zugába az országnak, hol a halál vagy az örület leskelődött a cellák mélyén. Tizenkilenc embert gyilkoltak itt le a kommün utáni terror véres mámorában. Részeg tiszték, egy helybeli rendőrfogalmazó s egy őrgöngy pap vezetésével. Becsümpésztek hozzám a rab-iroda törzskönyvi kivonatát. Lakónikus egyszerűséggel könyvelte el az áldozatokat: 1919. augusztus 19-én agyonlővetett. A vádrotat mindenütt kitöltetlen.

Vajjon igaz-e, hogy a kiontott v az égbe kiált. A gyilkosok tisztasági pozíciókba helyezkedtek el. A közrend, közbiztonság és a közérkölcés támaszaivá lettek.

— Vigyázzon sugta nekem az udvaron egy rab-irnok. Nyugtalanító pillantása rémült reám.

— Ezek könnyen megölhetik önt. Épp erről beszélgettünk az irodában.

Csak ennyit mondtam:

— Így is csak véletlen ajándék az én életem. Hányszor megölhettek volna a lefolyt öt év alatt. Talán jobb is volna. Véget vetne a kínlóadásoknak. Egy azonban bizonyos, öngyilkos soha nem leszek. S szökést sem fogok megkísérelni innen soha.

Ezt a kijelentést nem célzat nélkül tettem. Rend szerint szökésen tettenérteknek állították be a börtönök halott áldozatait.

A cellaajtóval szemben egy ajtó vezetett az ügyészség épületébe. Befülről kilincstelen volt s nem elégedtek meg a Wertheim-zárral, tolózárral reteszelték el emellett. Megülkőzést keltett a fogház személyzetében az ügyészségi elnök rendelete, hogy a belső tolózarat nyitva kell hagyni.

Mindenki irtózatossal gyanuperrel élt. Ezen az ajtón, melynek kulcsa az ügyészségi elnöké volt, lettek bebozsájtva a „felelőtlen elemek”. Innen vitték el a tehetetlen rabokat a véres Szent-Bertalan éjszakára.

A gyilkosok ma is előkelő pozíciókat töltenek be. A fogalmazó például rendőrkapitánnyá avanszált. S egyik elfogott és véresre vert látogatóm, Rózsa István gödöllői kereskedő letartóztatásával a motozáskor ezek kezébe került két kicsempészett levelem, melyeket Károlyi Mihálynak és Jászi Oszkárnak írtam, oly helyütt vagyok, — írtam

— ahol 19 embert gyilkoltak meg. S hogy a becsületes embernek börtön jut ott, ahol ötvenegyszeres rablőgyilkos szabadon jár.

Április 8-án öt órakor, ahogy az udvaron sétáltam a rab-iroda ablakából összehajtott kis cédula esett lábaim elé. A cédulán szóról-szóra ez állt:

— Kérem doktor urat tessenék óvatos lenni. Mert nézetem szerint ezen intézkedés mögött lappang valami. Ugyanis ezek képesek doktor urat elküldeni s azt hazudni, miszerint úgy szökött volna meg. Nagyon sokat gondolkodtam ezen. Kérem nagyon, hogy elővigyázatos legyen. Ha esetleg gondolja doktor ur, hogy valamiben segítségére lehetek, úgy tessenék velem rendelkezni. Ha kell az életem is szívesen áldozom, mert engem helyettesíthet más is, de doktor urat nem. Soraim elolvasása után kérem sziveskedjék elégetni. Tisztelettel maradtam esetleg rendelkezéseit várva — aláírás. Utóirat: semminemű nehéz feladat nem riaszt vissza.

Ezt egy fiatal rab írta, ki a Babarczy-különítménynél szolgált, mint kadett-aspiráns. Ismerte őket.

Egy másik rab-irnok közölte velem, hogy kétóránként felváltva egymást, az egy-egy cellába elzárt 4—5 rab éjszakai inspekción tart az ablaknál. Hozzám csempészett levelében ezt írja:

— Ha valami történnék, csak kiáltson ki doktor ur az ablakon. Mindnyájan ordítani fogunk, fellármázzuk az alvókat és ököllet döngöztük celláinkat.

A fogház a város közepén volt. Mosolyogtam e jó emberek naivitásán s mégis óvatossági intézkedéseket tettem. Éjszaka mosdómat az ajtóhoz támasztottam és a vizes kancsót úgy helyeztem el rajta, hogy az ajtó nyílásával okvetlenül felboruljon.

A fűtetlen cellában süvöltő februáriusi szél s az idegek próbatétele beteljesítették végzetemet. Vazul kínjait éreztem, kinek szemében tüzes fátylát forgattak. Jobb szememre megvakultam.

E börtönben 14 évvel ezelőtt tört el az egyetlen hőmérő. Az épület magányos szárnyában, siket folyosóm és vak cellám könyörtelen vermében vergődtem.

Ekkor határoztam el a szökést. Mindig azt hittem, hogy én nem mozdulhatok el hazulról, hogy folytatásom a magyar föld. Hogy sohasem tudnám cserben hagyni azt a népet, mely magamnak milliókkal sokszorozása. Hogy volt kö, melyet ha feldobtak, visszaesett. S hogy van kö, melyet nem tudhatnak elmozdítani a földtől.

S amikor e megsebzett magyar föld, e megpiroított magyar nép felett repültem, a vihar, mintha a szenvedő nép sóhajlásából torlódtott volna egybe. Mégis úgy éreztem, hogy e roppant sóhaj szárnyán eljuthatok a szabaduláshoz, hogy népfüket is szabadulásához segítem. A republikánus akarát, a demokrácia, mely tört szárnyakkal zuhant le egyszer Ikarusként, mindaddig ostromolni fogja a magyar eget, amíg végleg nem diadalmaskodik.

Olvasóinkhoz! Szíves elnézést kérünk azért, hogy „Az Ember” pár héten keresztül nem tudott megjelenni és mai számunkat is csak redukált terjedelemben tudjuk eljuttatni hűséges olvasóinkhoz. Reméljük, hogy a súlyos anyagi nehézségeket a legközelebbi időkben leküzdjük és lapunkat ismét rendszeresen tudjuk eljuttatni az olvasóhoz. Addig is elnézést, kitarató hűséget és baráti támogatást kérünk.

Vád alatt

A kurzus tehát végig akarja csinálni ezt a frívól színjátékot is. Van hozzá ábrázatjuk, hogy főtárgyalásra vigyék az ugynevezett emigráns pört. Odahaza Weltner Jakab ellen folytatják az igazságszolgáltatási hajtóvadászatot és egyidejűleg a főtárgyalás felé halad az eljárás az emigrációban élő politikusok és hírlapírók ellen. Károlyi Mihály, Jászi Oszkár, Kunfi Zsigmond, Garami Ernő, Lovász Márton, Hock János, Buchinger Manó, Biró Lajos, Garbai Sándor, Böhm Vilmos, Szende Pál, Rónai Zoltán, Hatvany Lajos és még vagy két tucat emigráns ellen indul a főtárgyalási színjáték s közöttük természetesen „Az Ember” szerkesztői: Göndör Ferenc és Hajnal Jenő ellen is. Történik pedig ez a zord bírósági eljárás azon okból, mert Budapesten és Magyarországon a fehér terror című nagyüzem irtotta az emberek százait és ezreit esztendőkök keresztül. A pártaitan magyar bíróság tehát maga elé idézi és a vádlottak padjára hurcolja — no nem a gyilkosokat, hanem — azokat, akik a gyilkosságokat az emigrációs sajtó hasábjain megírták. Furesa igazságszolgáltatási elv uralkodhat Magyarországon, ahol a jelenlévő gyilkosok szabadlábon és zavartalanul élvezhetik az élet örömeit és a távollévő leleplezők ellen — bírói eljárás indul. Hasztalan halt meg Mátyás király, van még igazság és vannak még bírák Magyarországon.

Az Erzberger gyilkosok Gém-bös Gyula nagytétényi villájában vendégszerető otthonra találnak, mint szegény üldözött emigránsok. A magyar emigránsok ellen, akik pedig nem gyilkoltak, de a gyilkosság rendszere ellen felemelték tiltakozó szavukat, azok ellen vérbíróságot készítenek ülni Magyarországon. Nagy atádi Szabó István kormányzó elismerésben, miniszterelnöki dicséretben, elsőosztályú érdemkeresztben és általános ünneplésben részesül abból az alkalomból, hogy

Eszküzt Lajos, a gyilkos panamavádak sortüzével árasztotta el miniszteri alakját. A panama ünneplési alkalom Magyarországon, de az igazat író emigráns politikusokat és publicistákat a vádlottak padjára idézik. Hiába igaz minden sora az emigrációs hírlapírásnak, hiába mondotta el később Apponyi Albertől kezdve Beniczky Ödönig, Ruppert Rezsőig, Szilágyi Lajosig, Rakovszky Istvánig, Hébelt Edéig, Peidl Gyuláig és még egész sereg magyar politikusig mindenki azt, amit mi megírtunk, a liberális pesti lapok hasztalan közlik a tömeggyilkosságok aktáit, azért mi mégis nemzetgyalázók, hazáruók és régalmazók vagyunk, amiért elsőnek hirdettük világgá, hogy Magyarországon a legirtózatossabb tömeggyilkosságok folynak, hogy rablók, zsarolók és gyilkosok uralkodnak a szerencsétlen mártírsorsot élő magyar munkásságot. Mi vagyunk a bűnösök és nem a rablók, zsarolók és a gyilkosok.

Be kell látnunk, hogy ebben stílus van és benne van az egész vére és szennyre felépitett keresztény kurzus. Reméljük és elvárjuk, hogy Horthy Miklós és Bethlen István ügyészei és bírái derekasan fognak dolgozni és úgy fognak működni, ahogy idáig is cselekedtek. Nem hiszem, hogy az emigránsok figyelembe vennék a különböző vádiratokat és bírósági idézőket és a híres novemberi tárgyalásokon a vádlottak padja alighanem a vádlottak nélkül fog szomorkodni. Mindégy! A magyar bírák ettől igazán nem fognak zavarba jönni és ki fogják mondani az ítéletüket — in contumaciam. Már előre is meghajlunk a jelenlegi magyar bírák igazságossága és bölcsessége előtt abban a reményben, hogy az ítélet ellenünk — marasztaló lesz. Mert azt igazán nagyon röstel-nénk, ha ne adj Isten, fölmentenek bennünket. A fölmentő ítélet ezekben a zord időkben Magyarországon a rablőgyilkosoknak jár ki és éppen ezért érthető módon szegyenkezni, ha bennünket egy ilyen fölmentő ítélettel megbélyegeznének. Nem, ezt igazán nem érdemelnek meg...

Glasel Max igazgatóságán alatt

Telefon 70-4-21

Etablissement Weinhurg-Bar

Wien, I., Weinhurggasse 10-12

Naponta este 9 óráig: **Oskar Virág, Oskar Neuhaus, Oskar Steiner**
Amerikai Jazz-Band! Mindennap 6 óráig tea!

Magyar író 1924-ben

Irta: NAGY LAJOS

A magyar író 1924-ben a körülményekhez képest igen rosszul érzi magát. Helyesebben: még a körülményekhez képest is! A körülmények a napilapokból is ismertek: aki dolgozik, az a létminimum egyharmadát keresi meg, akár munkás, akár földműves-napszámos, akár pedig hivatalnok. Ezenfelül most már a különféle tökéseknek, kereskedőknek és üzletesekeknek is rosszul megy a soruk; miközben megesszik a maguk kis elsőrangú éttermében a fokot tartármártással és megisszák a pohár söröt, törölkvé után média füstjét eregetve, vegyest sirnak a költővel, hogy a viszonyok nagyon rosszak, a viszonyok türhetetlenek, egy millióval fizetnek s a visszakapott kilencszázezer koronát mind zsebre tesszik, nem adnak belőle „kölcsön” még tízezeret sem. A magyar író mindezt kinjában már csaknem örömmel, kárörömmel látja. Kis kárörömét azután nagy, rohamzerű kétségbeesés követi, mert ő a létminimumnak csupán egy ötödreszt keresi meg s ezzel a meg-nem-élhető hazai és világrekordját tartja. Ez a magyar író helyzete, kedélyállapota, részben itt determinálódik a komoly munkára való képessége és műveinek nivója. Maga az irodalom azért „viragzik”. Talán soha olyan sok magyar író nem volt, mint 1924-ben, s talán soha a magyar írók annyit nem írtak, mint mostanában. Társzerekekre való árut gyártanak, de megrendelészerűen készült árukat, napilapoknak és folyóiratoknak, elfogadva az intézmények praepotens cenzuráját, mely a szabad gondolkodást, a gondolat egyeneszavú kimondását, az akarást, az emberi célok kitűzését és azokról való küzdést lehetetlenné teszi. Aller urnak, az ő Képes Csáládi Lapjának írnak például a magyar írók. Dán írómesteremberek gyártotta novellákat adnak a kezükbe, hogy azok legyenek az ő mintájuk s azok után alkossák az ő művelket, melyekben mesének kell lenni, pointenek kell lenni, nem szabad benne problémának, hangulatfestésnek, lélekanalizisnek és erotikának lenni, kellemesen kell végződnök, szegénységről, betegségről nem szabad szólni, a szerelemről tilos, hogy bárki is bennük pénzt adjon, viszont szerelem helyett csak meddő epedésről szabad beszélni; tilos szimpátiával írni az olyan jellemtelen egyénről, aki kölcsön kér pénzt és nem adja meg pontosan, muszáj, hogy a szerelmes férfi a szerelett nő iránt kizárólag oltár elő vezetősi vágyakat érezzen; tisztelni muszáj az összes tisztelendőket és tilos az életről olyanféle véleményt mondani, miszerint az állítólag nehéz lenne. — „A n ő g ö m b ö l y ü j e h é r k a r j a.” — ez már buja erotika, vissza a szerzőnek, hallatlan, milyen gyengék ezek a magyar írók, — még egyszer megpróbálhatja, hozzon valami mást. — Karinth Frigyesnek nyolc novelláját adta vissza az Aller, amíg a kilencedik „bevált”.

Igy kell Aller urnak írni és nagyjából ez a cenzurája a többi orgánumnak is. A kurzuslapokról beszélni nem érdemes s csak humoros eseteknek hozok fel egy-két példát. Valaki, az egyik kurzuslap munkatársa, a lapjának írt egy tárcanovellát s bele írta ezt a szót: *o n e s t e p*; már-hogy a fiatalok táncrea perdültek és *one-step*et jártak. A szerkesztő visszavetette a novellát a frívól szó miatt. Rendes magyar novellában csárdásra perdüljenek azok a fiatalok, a kiskészt nekik! Még ha az a novella Buenes Airesben játszik is. — Más, szintén kurzusíró, benyújtott a lapjához egy regényt. A szerkesztő visszaadta neki, mert a regény ugy végződött, hogy a férj és feleség elváltak egymástól. Kurzusregény válással nem végződik, mert a katolikus egyház a válást nem ismeri. Igaz ugyan, hogy a protestánsok elválhatnak, vagy azok, akik polgári házasságot kötöttek, de vajon szabad-e egy „Uj Nemzedék”-munkatársnak protestánsokról írni regényt, vagy olyan egyéneknek, akik csak polgárilag házassodtak össze? Az „írónak” új befejezést kellett csinálnia, melyben férj és feleség nem váltak el.

Ezek és ilyenek az irodalmi lehetőségek. Lón tehát a magyar irodalmi életben „konstruktívok” új életre tápaszkodása és további elterjeszkedése, „destruktívok” sunyi árulása, megalkuvó oportunizmusa és kis cigánykodása; ifjú nemzetiek tömeges fölvonulása, megszületett a Mihályiné két lánya, az Antónia és a keresztény Antónia, azaz: Süt a nap, Komáromi-novellák, Surányi-regények; versek egy ifjuhoz, melyekben a szív buggó bánata „Ottó király”-felé árad, vagy amelyekben a szellő susog a fűszálaknak, amelyekben a virág-*ra* már megint a holdvilág rimel, mint már annyiszor tette ezt, a csillag a csillag, az arany csónakra a parancsolnak.

Az Est-lapokban, ahol helyes szándékkal mendékhelyet nyitottak a magyar íróknak, mert már lehetetlen volt, még a nagy és elmult hasseok idején is, nézni minden anyagiából való számkivettségüket, Mikos Lajos tehetségfelfedező hadjáratot indított, mert nyilván azon a véleményen van, hogy

minden kitűnő író, akit nem ő fedezett föl, hadd pusztuljon éhen, fő hogy az ő neve belekerüljön a magyar irodalomtörténetbe. Osvátot játszik, valami elintézetlen lelki-traumája van a Nyugattal. Amikor tehetségük erejénél fogva európai hírnévre hívatottak, mint például Karinth Frigyes, a mai viszonyok miatt képességüknek meg nem felelő működést fejthetnek csak ki s nem alkotnak, hanem inkább a napi pénzt hajszolják, akkor ő minden nap főfedez egy új „magyar író”. Az irodalomnak nem használ, a főfedezett dilettánsokat pedig megöli, mert tudniaival, hogy akinek egyszer megjelenik egy novellája egy nagy lapban, az menthetetlenül Anatole France, sőt Molnár Ferenc akar lenni s a megjelenés napján kimarad a hivatalából s azontúl nincs lsten, aki rávegye, hogy polgári munkát végezzen. — De különben is Mikes bácsinak nem állhat módjában igazi tehetségeket felfedezni, mert új és fiatal tehetség csak az lehet ma, akinek új és friss a mondanyalója, valami olyasmí, amit ha Mikes bácsi fel tudna fedezni, akkor sem közölné, ő csak sekélyes dilettantizmust fedezhet föl!

Könyvben a magyar írók munkái alig jelenhetnek meg. Ót esztendő óta dül a korlátozott kapitalizmus, amelynek erkölcsi szempontjai nincsenek, csak üzletiek. A kiadói szabadsággal visszaélve, a budapesti kiadók lefordították magyarra a fél világ irodalmát. Nem csak a nagyokét, Dosztojevskij, Zola,

Strindberg, Maupassant, Hauptmann, Thomas Mann és Heinrich Mann, Rolland, Barbusse, Wells, France és még soknak a művei, hanem francia, német, angol, olasz, orosz, dán, spanyol írók tömegét. Több száz regény jelent meg évenként. A magyar írókat ebek harmincadjára vetették. Az idegen íróknak persze aligha fizettek honoráriumot. Egész csomó esetet tudok, hogy nem. Például Kuprinnak nevétséges kis pénzt fizettek, az ország szegénységére hivatkozva lekönnyörögtek a honoráriumot. Jarome K. Jaromenak semmit nem adtak, ő nem ismervén a viszonyokat, nem tudván, hogy miről van szó, ajándékba adta a „magyaroknak” művét.

A közönség, a jó pesti közönség, csak idegeneket vásárol. Csak *o n e n* és *streteten* téri, hogy robogjon a főhős autója, csak *monsieur-ról* és *madame-ról*, vagy *mister-ről* és *mistresse-ről* akar tudni, önmagát nem becsüli, sőt ugylátszik utálja, a Schwarc nem akar olvasni Kohnról, a Bunkófejő nem az Éhenbeöghyrről. Szó sincs róla, a kitűnő közönség izlése e tekintetben nem is kifogáshozható. De az is bizonyos, — egyebek közt! — hogy ezek az állapotok elsovasztják a magyar írókat, előbb koldussá és beteggé, azután nyóvítanná és komolytalanná teszik. Hát nem kétségbeeszt az, hogy a külföldi jó és kevésbé jó irodalom ily gyalázatos vásárra mellett egy-egy Móricz-regény, vagy egy Karinth-könyv maximálisan 2000 példányban fogyjon el s ez már nagy könyvsikernek számítson?!

Hadd búcsúzzunk mi is Bródy Sándortól

Az alább következő cikket szíves közzététel céljából egy budapesti napilaphoz küldöttük el. Azt szeretnénk volna, ha néhai való Bródy Sándor koporsója mellett az emigráció is kiserhajtja magát. Fájdalom búcsúírásunkat nem közölte az az illető budapesti újság és ezzel kirekesztette az emigránsokat az őszintén gyászolók sorából. Ugy látszik, hogy mi még a pesti temetőben sem vagyunk kívánatos elemek. Adjuk hát ezt a sirdogáló írást a magunk vándor és bizonytalan életű kis újságjában.

Engedje meg tisztelt szerkesztő ur, hogy titokban, lopva, lábujjhegyen kimerészkedjem én is a rákoskeresztúri zsidó temetőbe és megbúvva egy frissen ásott sír árnyékában, odahelyezzem remegő kezeimkel, csöndesen könyvezve az egy szál virágot Bródy Sándor koporsója felé. Engedje meg, szerkesztő ur, ha van szíve, hogy a bujdosók is kiserhassák magukat a Bródy Sándor sírján, hiszen ő valamikor a mi szívünket is remegésbe hozta csudálatos forró, szagos, izes és perzselő írásaival, a mi fiatalágunk legnagyobb élménye is Bródy Sándor volt, akinek minden sorát tikkadt szomjusággal és méregként szívünk magunkba, mi is töle tanultunk mindent, mi is őt utánoztuk és nekünk is Sándor bácsi volt ő és most, hogy elment, nekünk is elment és bennünket, amugy is agról szakadtak, igazán árván hagyott. Vagy két esztendeig bujdosótársunk is volt Bródy Sándor, nem lesz tehát kegyeletstörtélatokadás, ha mi is oda kuporodunk a koporsója mellé és odazokogjuk Sándor bácsi fülébe, hogy nagyon fáj érte a szívünk.

Bádenben, a Bristol-szállóban éltem ezekben a szomorú esztendőkbén magányos kriptá-életet. Krónikus lelki kríziseim hegyormán bolyongtam, amikor jószágosan, megváltó gyöngédséggel vett gyógykezelésbe a drága felejtethetlen Sándor bácsi. Ő a bádeni Esplanade sanatóriumában lakott, ahol Lakatos főorvos igaz magyar vendégszerepeltet vette körül és az orvosok gondosan ápolták. Sándor bácsi, amikor nem kötötte ágyhoz a betegsége, akkor odakocsizott hozzánk a Bristol-szállóba és még mindig százszínű egyéniségének csudálatos varázsa beragogyta az én kopár szállodai otthonom. Sándor bácsi haraggal és szenvedve beszélt arról, hogy vele milyen hálátlan és gonosz módon bánt el a kurzus. Megragalmazták, lapjaikban folyton bujtogattak ellene, szindarabja egyetlen előadását botrányba fojtották és végül is többé nem bírta elviselni az otthoni levegőt és önkéntes száműzetésbe vonult: először Olaszországban, majd Bécsben és végül Bádenben pihent meg. Kimondhatatlanul szenvedett mindazért, ami Magyarországon és az ő imádot, ezerszer megsírtott Budapestjén történt és gyíllóval emeltette folyton, hogy milyen csufondárosan megalázzák otthon, ezekben az időkben az ő magyar zsidó fajtáját. A szíve mélyéig szolidáris volt az üldözött magyar zsidókkal, de szenvedélyesen és olthatatlanul magyarnak érezte és hirdette

magát és rendületlenül hitt és bizott a magyar fajta megfirtulásában és feltámadásában. Akárhányszor izgatott, szinte rimádkodó hangon mondotta:

— Csak arra vigyázzatok fink, hogy a magyaroknak és annak a szegény szép országának ne ártatok. Tudom, hogy távol áll tőletek ez a szándék, de mondom vigyázzatok, ügyeljétek, mert az nem fontos, hogy miket hazudnak rólatok, de a lelkiismeretekkel rendben legyetek.

Enyhítőleg, békítőleg igyekezett ránk hatni Sándor bácsi, aki maga is mélyen meg volt alázza írói büszkeségében, emberi méltóságában és konok, gödös magyarságában épen ugy, mint büszkén vállalt zsidó mivoltában. Nem lehet elfelejteni azokat a hosszú borús és hangulatos délutánokat, amelyeket Sándor bácsi gyógyító társaságában töltöttünk. Most már nem ártok vele szegénynek, ha megmondom, hogy nagyon jó és nagyon gyöngéd volt hozzám, pedig őt nem erről az oldalról ismerik és emlegetik Pesten.

Amde Sándor bácsi megérezte és tisztán látta az én vergődésemet és elesettségetem és segíteni akart rajtam. Biztos, hogy maga nem hitte, de olyan szuggesztív módon tudta mondani és elhívetni velem:

— Talpra állsz, feülkerülsz fiam, nincs okod félni, kemény ember vagy, ne hagyjad el magad.

Olyan jól esett hallani az ilyen szavakat Sándor bácsi szájából és én akkor nem gondoltam arra, hogy ő maga orvosság gyanánt adogatja be ezeket a csillapító szavakat, én ráim játékosan hatottak Sándor bácsi vigasztaló szavai, engem meggyógyított, kisegített, rendbehozott a nagybeteg Bródy Sándor, bennem több, mint egy esztendőn keresztül a lelket tartotta ő, akibe magába is már csak hálai járt a lélek. Hogyne borulnék le a Sándor bácsi koporsója mellé, hogyne siratnám földült lelkem egész maradék melegével és hogyne fájna érte a szívem. Odafent a bádeni Bristol-szállóba kis szobájában együtt ebédeltünk Sándor bácsival, aki szivarozva lehevert a díványra és csöndesen, öregesen elaludt. Amikor fölébredt, lementünk a Bristol-kávéházba, ahol kedves házigazdánk Ungár Mór asztalánál Kabos Edével együtt üldögéltünk késő estig. Sándor bácsi nem igen szerette szegény Kabos Edét, de most betegem, összetörtém és megöregedve kibékültek és sokat látogatták egymást. Sándor bácsiból olykor még kitört a régi kegyetlen álcinikus és egy ilyen hangulatában mondogta a bádeni Bristol-kávéházban:

— Azért szeretem a Kabost, mert előbb fog meghalni, mint én.

Majd egy másik alkalommal, amikor az akkor már tulságosan köhögő Kabos Ede kifejtette, hogy nagyon szeretne még élni, főleg azért, mert kíváncsi rá, hogy fognak alakulni Magyarországon a legközelebbi idők eseményei és nagyon érdekes volna látni, hogy hova is fognak vezetni a mai állapotok. Sándor bácsi gyilkos nyugalommal szólt oda Kabosnak:

— Sohse törődj vele, mi közöd hozzá, hogy mi fog történni, nem érdekes, ne zavartasd magad, ettől ugyan nyugodtan meghalhatsz.

ból, ilyenkor mi mentünk el a betegágyához, nagyon rossz borbén volt és folyton azt emlegette, hogy nem viszi már sokáig. Majd máról-holnapra ismét talpra ugrott és sugárzó arccal, fölfrissülve jelent meg a Bristolban és a magával hozott teleirt kéziratlapokkal bizonyította, hogy készülő nagy Rembrandt-regényén ismét dolgozott. Részleteket olvasott föl a Rembrandt-regényből és voltak lapok, amelyekben ismét fölészárnyalt Bródy Sándor írói zsenije. Az asztalnál ülve pedig teljesen a régi Bródy volt, elragadóan kedves, gyilkosan ötletes, érdekes, csudálatosan elmés, olyan, akitől fölüdült és meggyógyult a magamfajta lelki beteg. Soha el nem muló hálával és meghatott révedéssel gondolok ezekre az időkre, amikor Sándor bácsi jószágos, gyöngéd apai keze oltalmazón simogatta meg fájó és szédülő fejemet. Nem lehet azt soha elfelejteni, hogy tudott ő bánni egy szegény, agrólszakadt hazátlan bujdosóval, akitől igazán nem kaphatott semmit, akinek csak ő adhatott. Adott is jószágban, melegségben, hűségben és ragaszkodásban annyit, hogy csak mély megindultsággal tudok róla beszélni. Nem is tudok beszélni róla, hiszen léptenyomon sírásba esuklik a hangom. Ha az egészségi állapota megengedte, akkor bejárt Bécsbe Sándor bácsi és ilyenkor Hatvány Lajos otthonában talált otthonra. Nagyon vonzódtott Hatványhoz és igaz baráti részvétellel kísérte az ő lelki kríziseit is. Rembrandt-regényét is gyakran megmutatta Hatványnak, aki a bádeni sanatóriumunk is gyakori látogatója volt. Sokat beszélt Sándor bácsi arról is, hogy Bánffy Miklós, akkori külügyminiszter baráti levelekben hívja őt haza Magyarországra, sőt azt igéri, hogy eljön érte és haza viszi, de ő nem megy haza, őt nem fogják otthon megalázni, különben is, ilyen betegem ne lássák őt a fiai. Sohasem mutatta Bánffy leveleit és nekem az volt az érzése, hogy ezek a levelek sohasem íródtak meg, ő azt csak húságból taláta ki. Amikor egyik-másik fia meglátogatta, akkor mindig újja született, de hasztalan könyörögtek neki a fiai, hallani sem akart arról, hogy haza menjen Budapestre. Őt annyira megalázták, annyira vérg sértették, hogy eleve nem hajlandó Pestre menni. Inkább az volt kedve terve, hogy elmegy Szatmárra az egyik ott élő nővérehez és ott akar meghalni. A halálról egyre többet beszélt szegény nagyon beteg Sándor bácsi.

Az egyik délután telefonáltak az Esplanade sanatóriumából, hogy Sándor bácsi sírgömben hivat. Elmentem és szánalmas helyzetben találtam a nagy magyar író. Teljesen össze volt törve és viaszszárga arccal roskadt egy karosszékre. Azt mondotta, hogy közeledni érzi utolsó óráit és ezért szeretne egyet-mást elmondani nekem és arra kér, hogy végrendekezésszerű szavait jegyezsem föl. Tiltakoztam ez ellen, mondtam, hogy eszem ágában sincs semmit följegyezni, miután csak muló gyöngédséggel lehet szó és néhány óra múlva biztosan jói fogja magát érezni. Sándor bácsi mohány beszélni kezdett és rapzodikus, izgatott, gyönyörű szavakat halmozott egymás mellé, amelyek gyakran megrázó erővel hatottak és valóságos szíven sújtottak. Éreztem, hogy le kellene írnom minden szavát, mert átszellemült arccal valóban lelki és írói végrendeletét mondja most el, de nem akartam őt megerősíteni abban a hitében, hogy haldoklik és gyöngédségből lemondtam arról a nagyon erős kísértésről, hogy följegyezsem, amiket mond. Míg is sajnálom és mindig sajnálni fogom, hogy akkor nem jegyeztem föl Bródy Sándornak ezeket a lázban kiömlő izgatott, fényes és messzire világító, sok minden mélységet feltáró kusza és mégis tökéletes mondatait, mert ez volt tán az utolsó föllángolása, életének tán utolsó termékeny percel voltak ezek és ha a közel két órán át tartó gyónászerű elbeszélést fölírtam volna: örök becsü, nagyértékű dokumentuma volna az Bródy Sándor gazdag, termékeny, örömk és szenvedések koszorúza királyi életének. Ettől a naptól fogva többé sohasem láttam Bródyt fölfrissült és elfogadható állapotban. A Bristolba még olykor-olykor lekosizott, de odafent a szobánkban épen ugy, mint a kávéházban, hallgatagon, szótlánul és magába roskadva ült és egyre fehérebb lett az arca és gyönyörű, büszke fejét egyre inkább oldalt szegte, mindinkább fáradtabban és csüggedtebben hordta. Elhatároztam, hogy minden befolyásomat latba vetem nála, hogy a Budapestre való hazatérésre rábíram. Hetekig kapacitáltam, hol nálunk, hol az Esplanadeban az ágya szélén ülve, de nem akart hallani arról, hogy Budapestre utazzék.

Egyik este felé azután roskadozva lépett be szobámba és azzal lepett meg, hogy most már, miután ugyis csak néhány napja van hátra az életből, hajlandó volna hazamenni Budapestre, hogy a fiai karjai között haljon meg. Följogosít tehát arra, hogy tegyem meg a szükséges intézkedéseket az ő hazautazására nézve. Éreztem, hogy nekem a legnagyobb veszteség Sándor bácsinak még ebben a haldokló állapotban való eltávazása is, de az ő érdekében örömmel fogadtam elhatározását és nyomban megkértem Lakatos doktort, hogy azonnal részletes levélben értesítse fiait, hogy valaki sür-

Az elegáns Magyar világ csak Gleich-cipőt visel

WIEN, I. ROTENTURMSTR. 20